د رومانوي فکري خوځښت د فکري اړانې تنقیدي جائزه او بنیادي خدوخال

A critical review of the Intellectual Structure of the Romanticism and Its Basic Characteristics

Mir Hassan khan Atal[1]
Dr. Sherzam Seemab[2]

ABSTRACT

Romanticism refers to a cultural and artistic movement that emerged in Europe in the late 18th and early 19th centuries. It was a reaction against the rationalism and restraint of the Age of Enlightenment and emphasized the power of emotion, individuality, imagination and nature. Romanticism encompassed various forms of art, literature, criticism, music and philosophy. It had a significant impact on literature, influencing the works of famous poets and writers such as William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge, Lord Byron, Percy By Shelley and John Keats. In this research article, a brief critical review of the basic characteristics and intellectual structure of this cultural and literary movement (Romanticism) has been made.

Key words: romanticism, cultural movement, intellectual trend, western civilization, painting, architecture, historiography.
Key words: Romanticism, Enlightenment, cultural movement, literary movement

رومانویت

رومان یا رومانټک (روماونیت) د رومن (لرغوني فرانسیسي) ژبې کلمه او معنا ئې هغو ځائي (Vernacular Languages) ژبو ته اشاره کول دي چې له لرغونې لاطیني ژبې څخه رازیږېدلې او یواځې د وئیلو تر حده محدودې پاته شوې وې، البته د وخت له تېرېدو سره د دې اصطلاح معنا پراخه او هغو ټولو تخیلاتي او درباري عشق کیسو ته دغه نوم (رومان یا رومانټک) ورکول شو چې بنیادي تعلق ئې هم له دغو ځائي یا رومانوي ژبو سره وو، دا ډول د اوولسمې مېلادي پېړۍ په اوږدو کښې دغه ادبي اصطلاح نوره هم په پراخه معنو راڅرګنده او په لوېدیځو ژبو کښې هغو ټولو ادبي هڅو په خصوص د افسانوي یا خیالي کیسو لیکلو، د زړه راکوښونکو او حېرت انګېزو کارونو ترسره کولو، فضول خرچېو، مبالغه امېزیو، انفرادیت ساتلو، وهم، وېره او دې ته ورته نورو سرګرمیانو ته هم د رومانویت نوم ورکول شو، کله چې د اتلسمې پېړۍ د پاے په لسیزو کښې د اروپا پر خاوره د یوه داسي کلتوري او فکري رجحان نخښې راڅرګندې شوې چې یو شمېر ځانګړتیاوې ئې هم دې ډول ادبي او کتلوري هلوځو ته ورته وې، نو هغه ته هم دغه نوم (رومانویت) ورکول شو.

دا فکري رجحان او کلتوري اوښتون (انقلاب) د اتلسمې مېلادي پېړۍ په وروستیو لسېزو کښې رامنځته شو ے او مفکرینو ئې غوښتل چې د ادب، موسیقي، ډرامې، کره کتنې، مصورۍ، فن تعمیر او نورو فنونو په برخه کښې نه یواځې نوو فکري او کتلوري رجحاناتو ته لاره هواره کړي بلکې

[1] PhD scholar Pashto academy university of Peshawar
[2] Research Officer Pashto academy university of Peshawar

هغو ټولو روايتي معيارونو او اصولونو ته د پاے ټکے کښېږدي چې د کلاسيزم يا نيوکلاسيزم په نوم ئې مسلسل د تقليد هڅې رواني وې. هم دا وجه وه چې رومانوي شاعرانو، فنکارانو او مصورانو پخپلو فني او ادبي تخليقاتو کښې د عقل او منطق پر ځاے د انساني تخيلاتو او تصوراتو مفکوره راژوندۍ او خپل فن او هنر ئې د عقل له فلسفو څخه د څنډلو او صفا کولو کوشش شروع کړ.

بلېک، وردز ورتهے، بائرن، شيلي، کيټس، شومان، ډوما، هيوګو، ويکسز، براهمز، ډيلکرا ے، والټر سکاټ، ګوئټې، شيلر، جورج سېنډ، هائيډن، ميتهوون او نور هغه شاعران، ناول نګاران، ژباړل او هنرمندان وو چې د دغه کلتوري رجحان بنيادي مفکوره ئې سازه او د فن او ادب په دنيا کښې ئې د شعوري رومانويت فکري تحريک رامنځ ته کړ، د انګليسي ژبې په نامتو انسايکلوپيډيا (برټانيکا)کې د دې فکري او کلتوري رجحان (رومانويت) تعريف داسې شوے دے:

Romanticism, attitude or intellectual orientation that characterized many works of literature, painting, music, architecture, criticism, and historiography in Western civilization over a period from the late 18th to the mid-19th century. Romanticism can be seen as a rejection of the precepts of order, calm, harmony, balance, idealization, and rationality that typified Classicism in general and late 18th-century Neoclassicism in particular (Britannica).[3]

ژباړه: رومانويت د هغې روئې يا فکري رجحان نوم دے چې د اتلسمې پېړۍ له اوستريو لسيزو څخه ئې د نوسلمې پېړۍ مېلادي تر نيمائي پوري دوام وکړ. او د غربي تهذيب د ادب، مصورۍ، موسيقۍ، فن تعمېر، کره کتنې (تنقيد) او تاريخ ليکنې په برخه کښې لوے شمېر کارونه ځانګړي او مشخص کړ، دغه فکري خوځښت (روماونيت) د روايت پسندۍ، سکون، هم اهنګۍ، انډول (توازن)، مثاليت پسندي (idealization)، عقليت پسندۍ چې په عامه توګه د کلاسيزم او په ځانګړې توګه د اتلسمې پېړۍ د وروستيو لسيزو د نيوکلاسيزم مثالونه دي ردوي.

(۱). د رومان د کلمې آر او معنا

د رومان د کلمې د اصل رېښې يا کره معنې په اړه که څه هم د نقادانو او محققينو ترمنځ ژور اختلافات موجود دي، خو د زياترو دا خيال دے چې د دې کلمې اصل ار يا رېښه د لاطينې ژبې د رومانيس (Romanius) له توري را ټوکېدلې چې مفهوم پر هغو ژبو يا ادبياتو اطلاق مومي چې له لرغونې لاتينې ژبې څخه را وتلي دي. نامتو محقق او ليکوال ښاغلے عبدالمالک په دې اړه يو ځاے وائي:

"دغه لفظ د (Romanius) له کلمې څخه مشتق دے کوم چې پر هغه ژبو او ادبو اطلاقيږي چې له لرغونې لاتينې ژبې څخه را وتلي دي، په منځنيو پېړيو کښې د پخواني روم د ژبې د لاتينې ژبې عامې لهجې بلل کېدې".[1]

اصطلاحي معنى: د اصطلاحي معنے له پلوه رومانويت د اتلسمې پېړۍ هغه کلتوري، فکري او ادبي تحريک ته وئيل کېږي چې د بنياد خښته يې د نيو کلاسيزم ضد افکارو په بڼې کښې پخه شوې ده. د رومانټيسيزم په انسائيکلو پيډيا کښې ئې داسې تعريف شوے دے:

"A movement in the arts and literature which originated in the late 18th century, emphasizing inspiration, subjectivity and the primacy of the individual[2]"

---

[3] .https://www.britannica.com/.

ژباړه: د فن او ادبیاتو په برخه کښې هغه تحریک چې د اتلسمې میلادي پېړۍ په او ستریو لسیزو کښې یې زړې را و ټوکېدلې، او پردې خبره یې زور واچول چې د کیفیت او شخصي ازادۍ دې باید حوصله افزایي و شي.

د پښتو ژبې نامتو محقق او ادیب اروا ښاد راج ولي شاه خټک هم په یوه خپل مضمون (رومانویت او پښتو نظم) کښې د رومانویت د تعریف په برخه کښې د ورته خیالاتو اظهار کړے دے او وائي:

"په ارټ یا فنونو کښې عموماً او په فلسفه کښې خصوصاً رومانویتد یو منفرد رجحان په حیث اول په یورپ او بیا په روس کښې خور شو، د دې شروعات د اتلسمې صدۍ په اخر کښې او د نولسمې صدۍ په شروع کښې شوے دے، د یو تحریک په صورت کښې رومانویتد نیو کلاسیزم په مقابله کښې مخې ته راغلے دے "[3]

(۲). تاریخي پس منظر

رومانویت د هغه کلتوري، ادبي او فني انقلاب نوم دے چې د اتلسمې پېړۍ له اوستریو لسیزو څخه ئې د نولسمې میلادي پېړۍ تر نیمائي پورې نه یوائې دوام وکړ بلکې په یوه لنډه موده کښې ئې غربي تهذیب، کلتور، ادب، تنقید، تاریخ نګاري، موسیقي، فن مصورۍ، فن تعمیر او نور فنونه تر ژورو اغېزو لاندې راوستل، وروسته ئې د نورې نړۍ فنونو او ادبیاتو ته هم ځان ورسولے.

د دغه کلتوري تحریک (رومانویت) د فکر تېغ که څه هم لومړے وار د المان (جرمني) پر خاوره راټوکېدلے دے، خو کله چې انقلاب فرانس او انقلاب امریکه واقع شو نو د شعور انګازې ئې په ټوله اروپا په خصوص د انګلستان پر خاوره ډېرې په تېزۍ سره خورې ورې شوې. په لنډ وخت کښې ئې د روس او ختیځې اروپا نور هم تر اغېزو لاندې راوستل. چې د رومانټیسزم په انسائیکلو پېډیا کښې ئې داسې یادونه داسې شوې ده:

"Romanticism was influenced by the ideals of the French and American revolutions, which sought to free man from a rigid autocratic society" (encyclopedia of romanticism online)

ژباړه: د رومانویت تحریک د فرانس او امریکې له انقلابونو چې مخکښانو ئې دا هڅه او کوشش کړے وو چې خپل اولسونو د سخت ګیر او مطلق العنان سماجیت له ولکې بهر وباسي، تر ژورو اغېزو او اثراتو لاندې راغلے ؤ.

(۳).بنیادي محرکات

د تاریخ له مطالعې څخه دا خبره جوته ده چې د هر فکري تحریک یا ادبي رجحان شاته د هغه دور د سماجي او سیاسي حالاتو او بدلونونو لوے لاس وي. بل هر فکري، ادبي او کلتوري تحریک او رجحان په څېر د رومانوي تحریک شاته هم د خپل وخت د اهمو سیاسي، سماجي او معاشي بدلونو لاس او قوي رول ؤ. ځکه چې دا پنځوست کلن فکري تحریک په یوه داسې وخت کښې سر راپورته کوي (۱۷۹۸م څخه ۱۸۳۸م) چې اروپائي او شمالي امریکې اولسونه تر یو شمېر اهمو سیاسي، سماجي او معاشي انقلابونو ځان راتېروي، چې دلته لنډه جائزه اخلو.

(i).د روښانتیا فکري تحریک (Enlargement Movement)

کله چې د اولسمې میلادي پېړۍ په اوږدو کښې د اروپا پر خاوره د بادشاهت او غلامۍ د نظام (Monarchy, System of Slavery) ږنګ او پر ځای ئې د آئیني حکومتونو مفکوره منځ ته راغله. د سټېټ او چرچ لارې او چارې

سره بېلې کړل شوې. د خلقو ته وئیلو او په خلاص مټ اظهارکولو مواقعې ورکول شوې. نو په نتیجه کښې ئې د یادې خطې په ټولنیز نظام او سماجي برخورد کښې د پام وړ فکري تغېرات او بدلونونه رامنځ ته شو چې وروسته ئې پر پراخه کچه سیاسي، سماجي، معاشي او نورو تحریکونو ته لاره هواره کړه. ځکه وئیلی شو چې رومانوي فکري د سر کړی هم دغه دور ته ځان رسوي.

(ii). د صنعتي او زرعي انقلابونو راتګ

د رومانیت (رومانټېسیزم) د فکري تحریک دویم لوے او بنیادي محرک د اتلسمې مېلادی پېړی په اوږدو کښې هغه صنعتي او زرعي انقلابونو وو چي یو په بل پسې رامنځ ته او په لنډه موده کښې ئې د اروپا د سماجي نظام بنیادونه وښورول. دا دواړه داسې انقلابونه وو چي پر یوه وخت ئې د یادې خطې اولسونو ته د هیلو او ناهیلیو احساسات وربخښل. هم دا وجه ده چې د دې فکري او کلتوري رجحان (رومانویت) په بنیادي مفکوره کښې د دې دور د نورو سماجي او سیاسي انقلابونو سره سره د دغو دوو اهمو انقلابونو (صنعتي او زرعي انقلاب) اثرات هم ډېر ژور او په ځانګړې بڼه راڅرګند شو. د الباحه پوهنتون پروفېسرې ډاکټر صوفیه صدیق قرېشي چې په خپله یوه مقاله (Importance of Romantic Period in Modern Day English) کښې ئې پر دې موضوع تفصیلي بحث کړی دی وائي چي د دې فکري تحریک اصل محرکات هم دغه دوه انقلابونه وو:

In the romantic era, poets were influenced by the Industrial and Agricultural revolutions. However, the major impact of this revolution can be found in Blake's poetry. His *“Songs of Innocence and Experience”* was based on the industrial revolution where he mentioned a brutal picture of society (Canli, M., 2019). The part of “Innocence” was a description of the situation before industrial revolution and “Experience” described post effect of the revolution where children were punished in society and forced to work at lower wages than adults. In that era, children were found working at the age of 4. Here, Blake's poetry expressed the innocence of childhood that was compared to lamb, a sign of Jesus Chris. [4]

ژباړه: په رومانوي دوره کښې شاعران د صنعتي او زرعي انقلابونو تر اغېزو لاندې راغلي وو، هم دا وجه وه چي د بلېک (Black) په شاعري کښې د دې اوښتونو (انقلابونو) څرګندې نخښې ترسترګو کېږي. د نوموړي شاعر د (Innocence and Experience) موضوع هم دغه صنعتي انقلاب او له دې لارې ئې د ټولنې د یوه ظالمانه انځور وړاندې کولو کوشش کړے ؤ. د دغه کتاب لومړے برخه (Innocence) د هغو حالاتو عکاسي کوي چي تر دغه انقلاب مخ کښې واقع وو. او دوهمه برخه (*Experience*) ئې بیا د هغو حالاتو عکاسي کړې ده چي له دغه انقلاب وروسته رامنځ ته شوي وو. هغه وائي چي اوس په ټولنه کښې ماشومان مجبور کړل شوي دي چي د لویانو په پرتله په کوچنیو معاوضو (معاش) کار وکړي. دا یو داسې دور دے چي څلور کلن ماشومان هم کار کولو ته مجبور کړل شوی دی. هم دا وجه ده چې هغه په خپله شاعري کښې د ماشومتوب معصومیت له وري (د مېږي له بچي) او حضرت عیسے علیه السلام سره مشابهه کړے دے.

(iii). د امریکې او فرانس د سیاسي او نظامي انقلابونو راتګ

د رومانوي فکري رجحان درېیم لوے او بنیادي محرک د امریکې او فرانس هغه سیاسي او نظامي انقلابونه وو، چي په نتیجه کښې ئې د دې دواړو براعظمونو د کلتوري او سماجي ژوند بنیادي اډانا ډېرو اهمو

فکري تغيېراتو ته مخامخ کړه. په خصوص د شخصي ازادۍ په برخه کښې چې کوم بنيادي ګامونه واخستل شو هغه ډېر اغېزمن او ګټور ثابت شو. هم دا وجه وه د دې مکتب فکر شاعرانو، ليکوالانو، مصورانو، موسيقارانو، هنرمندانو او نورو تخليقارانو ته دا موقع په لاس ورغله چې په خلاص مټ او لوے زړه د هغو ټولو ټولنيزو سياسي، سماجي، معاشي او فکري بدلونونو په مقابل کښې ږغ پورته کړي چې د روشن فکرۍ د تحريک او صنعتي او زرعي انقلابونو په نتيجه کښې منځ ته راغلي او د دوے په فکر د انساني فطرت خلاف وو. که رښتيا خبره شي نو (رومانيت) د يوه داسې کلتوري او فکري رجحان نوم ؤ چې نه يوائې ئې د دوو لويو براعظمو (اروپا او شمالي امريکه) نوي سماجي بهېر ته د شک په نظر وکتل بلکې هغه ټول سماجي او ټولنيز بدلونونه ئې هم وغندل چې د يادو انقلابونو (صنعتي او زرعي) په نتيجه کښې په ناڅاپې توګه رامنځ ته شوي وو.

(۴). بنيادي افکار او مقاصد

هر کله چې يو خيال يا فکر شاته کوم شعوري مقصد او دغه شعوري مقصد بيا شاته کوم دانشورانه شاليد (intellectual background) ولري، نو د وخت له تېريدو سره دغه خيال يا فکر هرومرو د کوم فکري، کلتوري يا ادبي تحريک بنه خپلوي. رومانويت هم د کلتور، فن او ادب په برخه کښې د يوه داسې فکري رجحان نوم دے چې ځان ته بېل مقاصد او ځانګړي افکار لري، چې دلته ئې لنډه جائزه اخلو.

i. د داخليت پسندۍ تصور

د ادب تعلق تش له تخيلاتو، تصوراتو او جذباتو سره دے او که له معروضيت، استدلال او عقل سره هم کوم تعلق لري..؟ په اصل کښې دا يوه داسې پوښتنه ده چې په اړه ئې نه يوائې ډېر پخوا بحث پيل شوے دے بلکې د دې دواړو نظرياتو په حق کښې په وار وار په زړه پورې دلايل هم وئيل شوي دي. مثلاً د نړۍ لومړي شاعر هومر د خپلو حماسي او اولسي سندرو په اړه وئيلي ؤ چې ما ته دا هر څه د يوه مقدس قوت لخوا رابخښل شوي دي. ځکه هر څوک نه شي کولے چې زما په څېر سندرې ووائي او خلک خوشاله وساتي. که د نوموړي شاعر د دې ادعا جائزه واخستل شي نو سړے وئيلې شي چې د شعر او ادب بنيادي تعلق د معروضيت پر ځاے له داخليت سره دے. خو افلاطون بيا له شاعرۍ څخه د ټولنې د اخلاقو د سمولو هيله لري. او د ده دغه هيله دا څرګندوي چې د شعر او ادب تعلق له داخل سره سره له معروض هم لږ يا ډېر تعلق لري. خو شاګرد ارسطو ئې بيا په دې اړه هومر ته ورته نظر لري او وائي چې شعر او ادب بايد تل د انسان داخلي خوښۍ او خوشالۍ سبب وګرځي.

چونکې د شعر او ادب په اړه داخل او خارج بحث په وروستيو پېړيو کښې هم دوام موندلی دی، ځکه رومانيانو هم په دې اړه نه يوائې د خپل بېل نظر څرګندونه کړې ده بلکې هغو ډېر په شدت او سختۍ سره پر دې خبره زور هم اچولے دے چې د شعر او ادب تعلق بايد تش له داخليت او د انسان له داخلي احساساتو او کيفياتو سره تړلے پاته شي. ځکه چې دا يو جمالياتي شے دے او په جمالياتي شي کښې تش د تصوراتو، تخيلاتو، ښکلاګانو، ښکلو احساساتو او د ژوند د لطيفو اړخونو په اړه اظهار او څرګندونې کېداے شي. او که کله هم دغه جمالياتي شے د شړلو موضوعاتو او ستغو رويو لاسونو ته حواله شو نو پوه شه چې خپل اصل مقصد به له لاسه ورکړي. لکه د اردو ژبې ليکوال پروفېسر رحمت علي ظفر چې وائي:

رومانویت وہ طرز احساس اور انداز اظہار ہے جس میں فکر کے مقابلے میں تخیل کی گرفت مضبوط ہو، خیال وخواب کی گل پوش وادی میں گھومنے رہنا رومانویت ہے ایک لحاظ سے رومانی یوٹوپیا ہوتا ہے[5].

ژباړه: رومانویت هغه طرز احساس او د اظهار د بیانولو انداز دے چې‌ري چي د فکر په پرتله د تخیل گرفت مضبوط او قوي وي. د خیالونو، خوبونو په دنیا او گل ورینو ناوو کښې گرځېدلو او راگرځېدلو ته رومانویت وائي. رومانویت په اصل کښې یو رومانوي یوټوپیا [4] ده.

ii. له فطرت او فطرتي مظاهرو سره مینه

کله چي د اوولسمې او اتلسمې مېلادي پېړیو په اوږدو کښې په اروپا کښې د روښانتیا له تحریک (Enlightenment movement) وروسته صنعتي او زرعي انقلابونو راتګ ته لاره هواره شوه، نو د اروپا په زیاترو ښارونو، ښارګوټو، لویو او کوچنیو کلو کښې د کارخانو، فابریکو او نوو نوو صنعتي یونټونو د لګولو کار ته ملا وتړل شوه. هغه اروپایان چي لا تر دې دمه په کلیوالو سیمو کښې استوګن وو د ښه روزګار، ښه تعلیم او ښه صحت په لټون پسې ښارونو ته راکډه کېدل پیل شو. کله چي د اربنائزیشن دغه لړۍ ورځ تر بلې تونده شوه نو په نتیجه کښې د ښارونو او ښارګوټو پسمانده نظام نور درهم برهم او د سترګو په رپ کښې هر لور ته د ټولنیز انتشار او انساني افراتفري فضا رامنځ ته شوه. هغه شنه او زرغونه مضافات چې ښارونه او ښارګوټي به ښکلي او پاک ساتل په ناڅاپي توګه په هاوسنګ سکیمونو، کچه ابادیو، بې ډوله ودانیو، تنګو کوڅو او ګنده بازارونو، د سخا اوبو په ډنډنو او بلها ډېرو ډېرانونو بدل شو. هوا تر اوستري بریده ککړه او د بې هنګمه شور له لاسه د انسانانو ژوند ډول ډول تکالیفو ته مخامخ شو. چې په نتیجه کښې ئې هر لور ته روغتیائي او نفسیاتي مسائلو هم سرراپوته کړ. او کله چي دغه لړۍ (د انسان او فطرت ترنځ جنګ) لږ نوره هم پراخه شوه نو په داسې حالاتو یو شمېر مفکرینو چي اوس ئې موږ د رومانویانو په نوم پېژنو ډېر په شدت او منظمه توګه د دغو بدلېدونکو حالاتو په مقابل کښې ږغ پورته کړ او و ئې وئیل که د فطرت د تباهي دغه لوبه هم داسې دوام ومومي، نو هغه ورځ لیرې نه ده چي انسان او د هغه ژوند به یو ډول داسې ناقابل برداشت حوادثو ته مخامخ شي چي وروسته به ئې بیا ازاله کول ناممکن کار ګڼلی شي. هم دا وجه وه چي هغو د فطرت او د هغه له هر ډول مظاهرو سره د بې غرضې مینې کولو پر خبره زور واچولے او و ئې وئیل د سماجي پرمختګ دغه بهیر (د فطرت د تباه کولو او خرابولو کار) غیرفطري او انسانیت د بقاء خلاف کار دے.

رومانیانو د فطرت او فطرتي مظاهرو په مینه کښې د مځکې او اسمان د رایو ځاے کولو کوشش شروع کړ، دوے هڅه وکړه چي فطرت او د هغه ټول اړخونه په یوه داسې زړه راکښونکې بڼه بیا کړي چي ګواه هر د نړۍ د ټولو ښکلاګانو تعلق یواځې له فطرت سر دے، هم دا وجه وه چي رومانیانو د فطرت له ښکلو اجزاؤ سره سره د هغو اجزاؤ ستائنه هم پیل کړه چي په

---

[4]. یوټوپیا (Utopia) عموماً د یوې داسې خیالي ټولنې خیال ته وائي چي ټول غړي ئې خورا زړه راکښونکي ځانګړتیاوې او بشپړ صلاحیتونه ولري، او دا خیال هغه وخت رامنځ ته شو چي کله په کال ۱۵۱۶م کښې توماس مور په دې نوم کتاب ولیکلے.

عمومي توګه د انسانانو له پامه غورځېدلي یا د هغو کرکجنو رویو سره مخامخ وو، شپه، تیاره، مار، لړم، مچ، تیاره، اغزي او نورو په اړه ئې زړه راکښونکي خبرې وکړې، ډاکټر امال ایم. اې. ابراهیم په خپله یوه تحقیقي مقاله (Romantic Poets Love Nature and Celebrate It in Different Aspects) کښې د رومانیانو او فطرت تعلق په اړه داسې لیکلي دي:

The romantic poets touched the agony of every spirit and every sight of natural beauty. The romantic's poets' substituted love, emotions, imagination, and beauty. They tried to heal the sorrows of human beings by writing their verses about nature. I believe that romantic poets see that nature is a precursor of revelation. They employ natural language and impersonate nature as God, man, etc.[6]

ژباړه: رومانوي شاعرانو د فطرت هر رنګ او د هر روح درد لمس کړے دے، دوے خپل ځانونه د مینې، جذباتو، تصوراتو او ښکلاګانو په احساساتو بدل کړي، دغه شاعران هڅه کوي چې د فطرت په اړه د خپلو اشعارو په لیکلو سره د انسانانو د غم او درد علاج وکړي. زه یقین لرم چې دوے دا وینې او حسوي ئې چې فطرت تر کشف هم مخکې په وجود کښې راغلے دے، رمانوي شاعران نه یوائې د فطرت ژبه کاروي بلکې فطرت د خدائے، انسان او نور شیانو نقل هم ارزوي.

د رومانوي دورې په ټولو ادبي او هنري تخلیقاتو کښې د فطرت او د هغه د هر ډول مظاهرو په خصوص د غرونو، رغونو، ګلانو، ونو، باغونو، مرغانو، شپې، تیارې، ورځې، اسمان، ستورو، باران، اوبو، هوا، یخ، ګرمي، سیندونو، چینو، ډنډونو، خوړونو، سمندرونو او نورو په اړه خورا خوندورې خبرې او په زړه پورې عکاسي شوې دي، په رومانوي اثارو کښې د فطرت ټول رنګونه شاهکاره او شانداره بلل شوي دي، لکه د نامتو رومانوي شاعر ویلیم ورډز ورتهـ چې د خپل مشهور نظم "I Wandered Lonely as a Cloud" په یو بند کښې وائي:

I wandered lonely as a cloud	زه د اووره په څېر تنها ګرځېدم
That floats on high o'er vales and hills,	د غرونو او ناوو پر سرونو الوځم
When all at once I saw a crowd,	بیا مي ناڅاپه یوه ګڼه ګوڼه ولیده
A host of golden daffodils;	د زېړو نرګسو په کوربتوب کښې
Beside the lake, beneath the trees,	د ډنډ پر غاړه او تر ونو لاندې
Fluttering and dancing in the breeze.	په وږمو کښې ئې نڅا او ګډا کوله

.iii د بلیو کلچر (blue culture) تصور بېرته راژوندۍ کول

بلیو کلچر په اصل کښې د ادبیاتو او نورو هنرونو په تاریخ کښې هغه لرغوني دود او علمي روئې ته وئیل کېږي چې کله فلاطون او د هغه دور یو شمېر نورو فلسفیانو او لیکوالانو د دې لپاره چې پخپلو لیکنو کښې لا کشش او رومانوي رنګ کړي سمندر او د هغه زړه راکوښونکے شین زرغون رنګ د یوې ادبي استعارې په توګه کارول پیل کړل، د پنځلسمې

مېلادي پېړۍ په اوردو کښې دغه ادبي استعاره نوره هم پراخه او په سنجيده بڼه کارول پيل شوه، په خصوص د ځواک، ښکلا، خاموشۍ، ارام او کله ـــــــ کله به د لوے خطر لپاره هم دغه ادبي استعاري کارول کېدې.

سمندر او د هغه زړه راکښونکي رنګونه (شين يا اسماني رنګ) که څه هم لاپخوا د فطرت د يوه اهم مظهر او ښکلا د سمبول په توګه ارزول پيل شوي ؤ، خو رومانوي شاعرانو او فنکارانو دغه ادبي استعاري په نوي رنګ کارول پيل کړې، دوے کوشش وکړ چي سمندر د يوي داسي مقدسي هستۍ په توګه معرفي کړي چي پر يوه وخت د بلها بلها خدائي صفاتو څښتن او لرونکے دے، د الباحه پوهنتون پروفېسري اغلي ډاکټر صوفيه صديق قريشي په خپله يوه مقاله (Importance of Romantic Period in Modern Day English) کښې د د بلپو کلچر او روماني ادب د تعلق يادونه داسي کړې ده:

Land was defined as elderly and human, and sea was elaborated as chaotic and divine. In Byron's poetry, the sea can be found as symbolized in the mentioned manner. Poets from the romantic era lived in their imagery world. They used 'personification' to symbolize characters that were emotional in nature.[7]

ژباړه: دلته ځمکه مشره او د انسان په توګه ارزول شوي ده، او منتشره او خدائي صفاتو لرونکے ارزول شوے دے، د بايرن په شاعري کښې سمندر ياد شوو استعارو د سمبول په توګه ياد شوے دے، د رومانوي دورې شاعران د خپلو خيالانو او تصوراتو په جهان کښې اوسېدل، دوے د کرکټرونو سمبول کولو لپاره 'شخصيت' کارولے چي احساساتي طبيعت وو.

دلته بايد يوه بله يادونه هم وکړو، چي د معاصرې دورې د ميرين سائنس مطالعاتو اصل ماخذ هم دغه د (بليو کلچر) نظريه وه، چي په لومړي وار ئې د انسان پام سمندر او د هغه په غېږه کښې خوندي دنيا ته را ړولے.

iv. د کلاسيکي معيارونو او نيو کلاسيزم ضد تصورات

لکه څنګه چي له نوم څخه ښکاري نيو کلاسيزم د اوولسمي مېلادي پېړۍ د يوه داسي کلتوري خوځښت او فکري رجحان نوم دے چي د ادب، تهېټر، موسيقي، تعمېراتو، مصورۍ او نورو بصري هنرونو په برخه کښې ئې د کلاسيکي دور د معيارونو، اقدارو، اصولونو او قوانينو د خپلولو او د هغو د تقليد کوول پر خبره زور اچولے، دغه فکري رجحان کابو يوه پېړۍ دوام وکړ او د اتلسمي مېلادي پېړي د پاے په لسيزو کښې ختم او پاے ته ورسېد.

د دې فکري تحريک (نيو کلاسيزم) محرکينو غوښتل چي د ادب او د فنون ليطفه د نورو ژانرونو په برخه کښې د هغو لرغونو معيارونو او اقدارو د خپلولو کوشش وکړي چي د کلاسيکي دورې د مفکرينو او پوهانو لخوا ټاکل شوي او منځ ته راغلي وو، دغو مفکرينو فکر کولے که د معاصرې دورې ادبيات او فنونه د نوي او زاړه دور د افکارو له ګډ امتزاج څخه منځ ته راشي، نو دا به نه يوازې افاقي صورت او همه ګېر ارزښت ولري بلکې د انسانانو د فکري اثاثې د غني کولو او پراخولو په برخه کښې به هم مرسته وکړي، دوے غوښتل چي داسي ادبيات او فنونونه تخليق او منځ ته راشي چي د خواصو د ذوق او جذباتو د خروبولو ځانګړتياوې ولري، د سند حيثيت، اخلاقي رښتيا د رازيږولو توان او د تل پاته جوش او جذبې د تسکين وسائل ولري، د کوم نوښت راوستلو بغېر دي هم نوي او زړه راکښونکي ښکاره شي، او د مثال په توګه دي وکارول شي، دغه ادبيات او

فنون دي د خپلو ټولنو او قامونو د مجموعي مزاج او اجتماعي کردار د عکاسي کولو استعداد ولري، له تخيلاتي او جذباتي تصوراتو دي ليرې او عقل او عقلي قوانينو ته دي نېږدې وساتل شي، او داسې نور.

په اصل کښې د ادبياتو او نورو فنونو په برخه کښې دا هغه اصول او غوښتنې وې چې د نيو کلاسيزم په نوم فکري رجحان ئې ساز او پر پښو ودرولے، او کله چې دغه فکري رجحان نور هم خور او پراخ شو نو په مخالفت کښې ئې هم نه يوائې سنجيده او فکري ږغونه راپورته شو بلکې د دې فکري رجحان مخالفينو چې وروسته نړۍ د رومانيانو په نوم وپېژندل ووئيل: انسان ازاد پيدا شوے دے، هغه بايد په هر صورت هم داسې ازاد او خپلې مرضي ته پرېښول شي، هيڅوک هم دا حق او اختيار نه لري چې د هغه له ذهني يا فکري پلوه غلام وساتي، او هغه د کلاسيکيت، اقدارو يا نورو نومونو په نوم د غلامۍ او محدوديت په زنځيرونو کښې تړلے وساتي.

لکه روسو چې وائي:

"Man is born free but everywhere is in chains."

ژباړه: انسان ازاد پيدا شوے دے، خو چې چېرې ئې هم وينې نو پښو ته ئې زنځيرونه اچول شوي دي.

تردې څو لسيزې پخوا کړې وه خو د رومانوي مکتب فکر مفکرينو دغه خبره نه يوائې د خپلې فلسفې بنيادي توکے وګرځولے بلکې کوشش ئې وکړ د خورولو او پراخلو لپاره ئې سنجيده ګامونه واخلي، د اردو ژبې نامتو ليکوال او نقاد پروفېسر انورجمال هم په خپل (ادبي اصطلاحات) نومي کتاب کښې دې خبرې ته نه يوائې اشاره کړې ده بلکې اصل محرک هم روسو ګرځولے دے:

"ادب میں روماونیت کی تحریک کا باقاعدہ بانی روسو (Rousseau) ہے، مغرب میں ڈرائیڈن او پوپ نے کلاسیکی تحریک پیدا کی، روماونیت کلاسیکیت سے بغاوت کی تحریک ہے، کروچے نے روماونیت کو کلاسیکیت کی بجائے حقیقت پسندی کی ضد قرار دیا ہے او داخلیت کی اس کا اہم عنصر بتایا ہے"[8]

هم دا وجه وه چې ټولو رومانوي شاعرانو او فنکارانو په خپلو تخليقاتو کښې نه يوائې ډېر په شدت سره د انسان د شخصي ازادۍ پر خبره زور واچولے بلکې هغو دا هم ووئيل چې لازمي نه ده چې موږ به ټول عمر د اعلے معيار او اعلے قدرونو په نوم د يونانيانو، رومنو يا نورو قامونو پېروي کوو، موږ خپله هم ډېر څه لرو او هم ئې منځ ته راوړلے شو.

v. مافوق الفطرت شيانو باندې يقين کول

د دغه فکري مکتب (رومانويت) يو بله ځانګړتيا دا هم ده چې تل ئې فطرتي شيان په غېرفطرتي او غېرفطرتي شيان په فطرتي بنه اړولي دي، وروسته ئې له دغو غېرفطرتي شيانو او مافوق الفطرت کردارونو (Supernatural characters) څخه د څه کولو او احساس لرلو توقع هم کړې ده، ځکه ئې له هغو سره د خپلو احساساتو د شريکولو کوشش کړے دے، د دغه مکتب شاعرانو او نور هنرمندانو دا کوشش هم کړے دے چې هغه ټول مافوق الفطرت او تصوراتي کردارونو چې بنيادي تعلق د قرون وسطے له دور سره وو بېرته راژوندي او د خپلو تخليقاتو موضوع ئې وګرځوي، هم دا وجه ده چې په ټولو رومانوي تخليقاتو او فنپارو کښې له شاپېريو، ديبانو، پېريانو، ديوتاګانو،درد، ځړيکو، هواګانو، غرنو، خوړونو، سمندرونو، ونو، ګلونو او نورو تصوراتي او تخيلاتي کردارونو سره په داسې انداز او بيان خبرې شوې دي ته به وائې چې دا ټول شيان هم اوري او هم

پوهېږي، د دوے دغه خیال په اصل کښې د هغه باور چي فطرت او د هغه ټول اجزاء هم احساس لري او هم د خیره اقدارو حامل دي نتیجه ښکاري.

The essence of Romanticism, and the principle that allowed the Romantics to create a new conception of the world around them, was their belief in the power of creativity and imagination. Imagination gave the Romantics the possibility to dream of situations that surpassed reality; situations that poked fun at reason, by playing with the supernatural.[9]

ژباړه: د رومانتیت (رومانټسیزم) جوهر، او هغه اصول چې رومانیانو ته ئې دا اجازه ورکړې وه چې هغه د ګېرچاپېرې نړۍ په اړه یو نوے تصور رامنځ ته کړي، د رومانیانو د اختراعي صلاحیت او تصور (تخیل) په څواک (طاقت) باندې باور کول وو، او دغو تصوراتو او تخیل دوے ته دا امکانات برابر کړ چې دوے د یو څو داسې حالتونو خوبونه ووینې چې له حقیقت یا واقعیت څخه هم مخ ته تګ کولے شي.

vi. د انفرادیت تصور

لکه مخکې چي هم د دې خبرې ذکر وشو د روښانتیا د فکري تحریک له راتلو وروسته د اروپا خاورې داسې سیاسي، معاشي او سماجي اوښتونونه ولیدل چي په نتیجه کښې ئې د دغه براعظم زیاتره ټولنیز نظامونه ډېر په توندۍ او ناڅاپي توګه د اجتماعیت، سماجیت، علقیت پسندۍ او انتهائي زیاتي سنجیدګۍ لور ته روان شو، د شخصي ازادۍ او انفرادیت تصور ورځ تر بلې کم او پر ځاے ئې د اجتماعیت تصور قوي شو، خو بل لور ته رومانیانو ته دغه رویه د انساني فطرت خلاف او د یوې خاصې طبقې (اشرافیه) په ګټه ښکاره شوه، ځکه ئې په خپلو تخلیقي اثارو کښې د (اجتماعیت) پر ځاے د شخصي ازادۍ او انفرادیت (individualism) پر خبره زور واچولے.

vii. رومانویت او کتلوري ملت پالنې روایت

رومانوي تحریک چونکې یو هم جهته او هر اړخېزه بنه لرله ځکه ئې له یو شمېر نورو فکري او کلتوري رجحانونو سره سره د کتلوري ملتپالنې تصور هم راژوندے او دې لور ته ئې د خلګو پام راوړولے، رومانیانو په خپلو تخلیقاتو او فنپبارو کښې پر دې خبره زور واچولے چي په کوم صورت هم ممکن وي موږ باید د خپلو هغو کلتوري او فولکوري پانګو او اثاثو د راټولو او د هغو خوندي کولو په کار لاس پورې کړو چي د منځنیو پېړیو او نشاة ثانیه (Enlighten Movement) په دوره کښې د انسانانو له توجو لیرې پاته شوې دي، موږ باید په هر صورت د خپلو فولکوري سندرو، شعرونو، رومانوي او تاریخي داستانونو، ځائي نڅاګانو او موسیقۍ د ودې او پرمختګ لپاره کار وکړو.

هم دا وجه وه چي نامتو مفکر او مورخ والټر سکاټ هغه ټول ناولونه چي تر ډېره وخته ئې اختراع یواځې تاریخي واقعات ارزول کېده د تخیلاتي او تصوراتي لیک په ژبه د راژباړولو په کار لاس پورې کړ، دا ډول جان کیټس، لارډ بایرن او شیلي هم په دې کښې بریالي شو چي په خپله ژبه (انګلیسي) کښې رومانوي شاعري خپل عروج او اعلے مقام ته ورسوي، د انګلیسي ژبې په انسکائیکلوپیډیا (Britannica) کښې د رومانوي تحریک د کتلورے ملتپالنې د تصوراتو په اړه داسې لیکلي دي:

The second phase of Romanticism, comprising the period from about 1805 to the 1830, was marked by a quickening of cultural nationalism and a new attention to national origins, as attested by the collection and imitation of native folklore, folk

ballads and poetry, folk dance and music, and even previously ignored medieval and Renaissance works. (Britannica)

ژباړه: د روماونیت (رومانټسیزم) دوهمه مرحله چې د کال ۱۸۰۵م او کال ۱۸۳۰م تر منځ واقع وه، د کلتوري ملتپالنې تېز پرمختګ او قامي ورثې ته د نوې پاملرنې نخښې لري، د ځائي فولکلوري اثاثو، فولکلوري سندرو او شاعري د راټولولو او دا ډول د فولکوري نڅاګانو او موسیقي د ودې تصورات راژوندي کړل شو، په خصوص هغه فولکوري ورثه او مواد چې د منځنیو پېړیو او نشاة ثانیه (Renaissance) په دوره کښې له پامه غورځول پاته شوي وو.

viii. له ټولنیزو او مذهبي اقدارو یا قدغونو څخه بغاوت

د دې لپاره چې انسانانو له یوه بل سره ګډ او په ارام ژوند تېر کړي انسانانو وخت په وخت ټولنیز قوانین وضع کړي او لا یې لړی دوام لري، داسې د نړی هر مذهب هغه که بیا الهامي وي او که بیا د انسانو خپل تخلیق خپل اصول او قوانین تعین کړي دي، که څه هم په یوه ټولنه کښې د ټولنیزو او مذهبي قوانینو او قدغونو و نه منلو ته په بده سترګه کتل کېږي، دا بد او ناوړه کار بولي، خو د رومانټسزم منونکي او لاروي بیا د هر ډول ټولنیزو او مذهبي قدغونو او قوانینو څخه سرغړونه کوي، او وایي چې دا لازمه نه ده چې انسان دې ټول ټولنیز او مذهبي قوانین و مني، هم داوجه ده چې په رومانوي افکارو کښې داسې نخښې هر وخت تر سترګو کېږي چې له ټولنیزو او مذهبي قوانینو قدغونو څخه د تېښتې و لور ته اشاره کوي، د ښاغلي مجذوب په شاعري کښې هم ځاے په ځاے له ټولنیزو او مذهبي قوانینو څخه د نفرت اظهار شوے دے.

ix. له مظلوم سره همدردي له ظالم څخه نفرت

د رومانټسیزم د مکتب یو لوے خاصیت دا هم دے چې په افکارو کښې یې هر وخت له مظلوم سره د ملګرتیا او له ظالم او ظلم څخه د نفرت کولو لاره خپله کړې وي، که څه هم له ظلم څخه نفرت د نړی هر د شعوي تحریک برخه ګرځېدلې ده، خو په رومانیان دا کار په خپل یوه بېل انداز چې ډېر نرم او پوست وي کوي،

x. رومانوي اسلوب او طرز تحریر

د اسلوب د عربي ژبې کلمه او معنا ئې د لیکلو یا یوه فن د اظهار هغه ځانګړے یا انفرادي دے چې شاته کوم شعوري شالید (Intellectual Background) (پس منظر) هم ولري، هغه وخت چې کله د خلګو ترمنځ د تګ راتګ وسیلې لږ یا بالک ناپیدې وې نو اسلوبونو به عموماً د جغرافیائي موقعیتونو یا سیمو په رڼا کښې منځ ته راتلل، خو وروسته دغه انداز بدل او اسلوبونه د فکري، ادبي او کلتوري تحریکونو په رڼا کښې منځ ته راتلل پیل شو، هم دا وجه ده چې رومانوي مفکرینو هم له خپلو ځانګړو نظریاتو او افکارو سره ځانګړے اسلوب هم مزئین او منځ ته راوړ، چې وروسته د رومانوي اسلوب په نوم مشهور شو، رومانوي طرز تحریر او فن د څرګندولو انداز له یو شمېر نورو خصوصیاتو سره دا ځانګړنه هم لري چې انداز ئې خوږ، پوست او جذباتو ته اپیل کونکے وي، تر کومه بریده چې د شعر او ادبي طرز تحریر خبره ده نو هلته د براه راست، شډلو او ستوغو الفاظو پر ځاے عموماً له اشارو، کنعایو او تشبهاتو او تر حده زیاتو ملائمو او خوږو الفاظو څخه کار اخستل شوے دے، په نورو فنونو

لکه مصوري، موسيقي، ډرامه او طرز تعمير کښې هم دغه روش خپل شوے دے، د دغه مکتب فکر شاعرانو، او نورو تخليقارانو ډير په شدت او سنجيدګی سره دا کوشش کړے دے چې په خپلو تخليقاتو کښې داسې ځانګړتياوې پيدا کړي چې هغه نيغه په نيغه او اسانی سره د انسان ذهن او جذباتو ته اپيل او رجوع وکړي، د رومانوي اسلوب د بنيادي ځانګړنو لنډيز په دې ډول دے.

xi. تلميحات

تلحيمع په اصطلاح کښې هغه څه ته وائي چې کله يو شاعر يا اديب په خپل کوم شعر يا بل تخليق کښې د کومې تاريخي يا لرغوني واقع يادونه وکړي، د رومانوي اسلوب يو اهمه ځانګړه دا ده چې په تخليقاتو کښې ئې د تلميحاتو په خصوص د يوناني تلميحاتو کارونه ډيره په هنر او ښه توګه شوې ده، په رومانوي اسلوب کښې دا کار څله اړين ګڼل شو دے؟ کيداے شي چې د داسې کولو نور لاملونه هم وي، خو يو بنيادي لامل ئې دا هم ښکاري چې رومانيان عموماً د براه راست خبرو پر ځاے بالواسطه خبرو کولو ترجيح ورکوي، او تلحيمات (تاريخي واقعات) دا خاصيت لري چې په يادونه ئې يو لوے پيغام په اسانی او موثره توګه متنقل کړل شي.

xii. حسن پرستي

رومانيان انتهائي زيات حسن پرست او ښائست خوښونکي حسونه لري، دوي هر وخت په دې هڅه او کوشش وي چې د فطرت په هر توکے (عنصر) او هر مظهر کښې يواځې د حسن او ښائښت اړخونه ولټوي، د رومانيانو په فکر د انسان ګيرچاپيره پروت هر شے ښکلے او تحسين دے، هم دا وجه ده په رومانوي اسلوب کښې په شعوري توګه دا کوشش شوے دے چې هر شي ته د ښايښت په نظر وکتل.

xiii. د انځوري کشی (منظر کشی) روايت

په علمي او ادبي اصطلاح کښې انځور کشي (منظرکشي) هغه روڼ او واضع بيان ته وئيل کيږي چې پر يوه وخت د لوستونکو ډيرو حواسو لکه د ليدلو، اوريدلو، لمس کولو، څکو او نورو ته اپيل وکړي شي، هم دا وجه ده چې د فن او ادب په دنيا کښې دغه هنر ته (انځورکشي) نه يواځې د قدر په سترګه کتل شوے دے بلکې هره هغه فنپاره يا شعري تخليق اعلے او شاهکار ګڼلے شوے دے چې د انځورکشی خيال پکې ساتل شوے دے، رومانيانو هم د دې لپاره چې پخپلو تخليقاتو کښې لا خوند او دلچسپي راپيده کړي د منظر کشی هنر ته ځانګړې پاملرنه کړې ده، او په رومانوي اسلوب کښې انځورکشي يو هم توکے ګڼل کيږي.

xiv. نوښ خيال

د دې خبرې يادونه مخکښې هم و شوه چې رومانويت د روايت ضد افکار پنځوي، زړو او پخوانيو خيالاتو ته په درنه سترګه نه ګوري، هم دا وجه ده چې رومانيان هر وخت په دې هڅه او کوشش پاته شوي دي چې له نوے خيال سره نوے طرز تحرير هم متعارف کړي، که خبره يا خيال چرته زوړ هم وي خو دوي يې په رومانوي طرزانداز او طرز تحرير کښې په نوې بڼه او نوي انداز منځ ته راوړي.

xv. بالواسطه مقصدیت

رومانو ي طرز تحریر یا اسلوب عموماً خوړ، پوست او نرم وي، هغه په دې چې په دې طرز تحریر یا اسلوب کښې خبره نېغ په نېغه نه بلکې په بالواسطه توګه کېږي، یعني رومانانیان له شډلو او ستوغو الفاظو څخه تر ډېره بریده ځانونه ساتي، که څه هم دوي د ساده او عام فهمه ژبې پر کارولو هم زور ورکوي، خو له دې سره په خپلو تحریرونو کښې له اشارو، کنعایو او تشبهاتو څخه هم کار اخلي، او مقصد یې دا وي چې تخلیق یې د لوستونکو پر مغزو درووند او بوج وزمه غوندي نه شي ثابت.

xvi. له ټولنیزو او مذهبي اقدارو یا قدغونو څخه بغاوت

د دې لپاره چې انسانانو له یوه بل سره ګډ او په ارام ژوند تېر کړي انسانانو وخت په وخت ټولنیز قوانین وضع کړي دي او لا یې د وضع کېدو لړۍ روانه ساتلې ده، داسې د نړۍ هر مذهب هغه که بیا الهامي وي او که بیا د انسانو خپل تخلیق خپل اصول او قوانین تعین کړي دي، که څه هم په یوه ټولنه کښې د ټولنیزو او مذهبي قوانینو او قدغونو و نه منلو ته په بده سترګه کتل کېږي، یعني دا بد او ناوړه کار ګڼل کېږي، خو د رومانټسزم منونکي او لاروي بیا د هر ډول ټولنیزو او مذهبي قدغونو او قوانینو څخه سرغړونه کوي، او وایي چې دا لازمه نه ده چې انسان دي ټول ټولنیز او مذهبي قوانین وومني، هم داوجه ده چې په رومانوي افکارو کښې داسې نخښې هر وخت تر سترګو کېږي چې له ټولنیزو او مذهبي قوانینو څخه د تېښتې و لور ته اشاره کوي.

حوالې

---

1. همت، عبدالمالک،ادب او ادبي کره کتنه،-، چ- اول،۱۳۳۹ ل، مخ (۲۲۱)

2. https://www.infobasepublishing.com/Bookdetail.aspx?ISBN=1438149840&eBooks=1.

3. ختک، راجولي شاه، رومانویتاو پښتو نظم، مشموله، دري میاشتنی جرس، نظم نمبر، مدیر اعلے، طاهر اپریدے، جنوري تا مارچ ۲۰۰۲م مخ ۱۷۸.

4. Qureshi, Dr. Sofia Sadique, Importance of Romantic Period in Modern Day English, Quest Journals, Volume 9 - Issue 9 (2021)pp: 81-8, ISSN(Online):2321-9467.

5. جمال، انور، ادبي اصطلاحات، نیشنل بک فاونڈیشن، فرحان پرنٹر، راولپنڈی، (جد سوئم)، ۲۰۱۲ء، ص ۱۱۰

6. Ibrahim, Dr. Amal. M .A, Romantic Poets Love Nature And Celebrate It In Different Aspects, European Journal Of English Language And Literature Studies, Vol.8, No.3, Pp.59-67, May 2020 Published By ECRTD-UK, Print ISSN: 2055-0138(Print); Online ISSN: 2055-0146(Online).

7. Qureshi, Dr. Sofia Sadique, Importance of Romantic Period in Modern Day English, Quest Journals, Volume 9 - Issue 9 (2021)pp: 81-8, ISSN(Online):2321-9467.

8. جمال، انور، ادبي اصطلاحات، نیشنل بک فاونڈیشن، فرحان پرنٹر، راولپنڈی، (جد سوئم)، ۲۰۱۲ء، ص ۱۱۰

9. Brawo, Del, Pilar, literary creation and the supernatural in English romanticism, Gist: Education and Learning Research 2007.